

innehåller häftet ännu, på grund af fattadt beslut, *Finska Litteratursällskapets förhandlingar för året 1856–1857*.

Ahlqvist's första reseberättelse har förut blifvit i sammandrag meddeladt i detta blad och läsaren finner här nedanföre ett sammandrag äfven af den andra.

17 KANDIDATEN AUG. AHLQVIST'S RESOR.

Litteraturblad n:o 6, juni 1857, n:o 1 och 8, januari och augusti 1858, n:o 9, september 1859

10

II.

Ur Novemberhäftet af detta blad 1856 kan läsaren erinra sig, att Hr Ahlqvists första reseberättelse var daterad från Kosmodemjansk i Tscheremissernas land den 6 Augusti 1856. Den andra berättelsen är från Ardatova inom Mordvinernas gebit dat. den 19 Febr. 1857.

Under mellantiden har Hr Ahlqvists resa haft följande förlopp. Han sysselsatte sig med Tscheremissiskan i omgifningen af Kosmodemjansk till slutet af September, begaf sig derefter till de af nämnda folk bebodda byarne Juljal och Jelasovo, på hvilken senare ort han i presten gjorde bekantskap med författaren till ett Tscheremissiskt lexikon (i manuskript), den enda och bästa. Begagnade detta, jemfördt med ordförteckningarne i Castrén's och Wiedemann's grammatiker, samt understödd af egna undersökningar, utarbetade Hr A. ett Tscheremissiskt lexikon, upptagande öfver 3 000 ord.

20

Sin återresa till Kasan och dess orsaker förbigår Hr A. i reseberättelsen helt och hållet. Läsaren vet redan, att denna resa icke tillhörde reseplanen, och kan tillräkna det en vacker grannlagenhet, att Hr A. så tyst förbigår densamma. Under en nära tre månaders vistelse i Kasan arbetade han på en Tatarisk ordbok för den mundart, som talas i Kasanska guvernementet. Han anger såsom föranledande härtill den omständighet, att i följd af Tatarernas Muhamedanska tro i deras litteratur blifvit begagnad Arabisk skrift, genom hvilket språks karakterer likväl det egendomliga i Tatariskans ljudlära icke kan uttryckas. Hr A. har derföre för sitt lexikon begagnat samma latinska, förändrade latinska och Slaviska karakterer, som Castrén och flera andra. Utom af nämnda arbete upptogs A:s vistelse härstädes af ordnandet af hans samlingar i Tschuwaschiska språket.

30

Läsaren erinrar sig nemligen, att sistsagde språk utgjorde egentliga föremålet för Hr A:s studier under resans första halfår. Till Tscheremissiskan öfvergick han med afseende å en förmodad närmare släktenskap mellan båda språken. En närmare forskning, understödd af den nämnda sysselsättningen med Tatariskan, har öfvertygat Hr A., att Tschuwaschiskan icke är något Finskt, utan ett rent Tatariskt språk, och folket af Tatarisk härkomst, ehuru beröringen med Finska folk (Tscheremissier och Mordwiner) i sederna icke mindre än i språket infört många Finska elementer.

40

Castrén i sina ethnologiska föreläsningar nämner blott Tschuwascherna såsom tatariserade Finnar, tillhörande den familj af Finnarne, han kallar de Bulgariska eller Wolga-folken. I Resorna 2:a Bandet omnämner han de olika åsigterna och stannar vid den, att anse Tschuwascherna för en tatariserad gren af samma stam som Tscheremisserna. Ethnologiska föreläsningarnes utgifvare, som äfven något afvikande uppfattat Castrén's åberopade yttranden, stöder sig på Hr

50

Ahlqvist's tidigare meddelanden för det antagande, att Tschuwascher-na afgjordt skulle vara ett Finskt folk. Såsom vi nyss anfördt, hyser Hr A. numera den motsatta öfvertygelsen, att de äro Tatarer eller Turkar. Utgående från den omständighet, att Rysslands älsta annalist, Nestor, som eljest känner alla Wolga folken, icke nämner Tschuwascher-na, hvaremot han omtalar Burtasserna såsom hörande till det från 10 seklet kända Bolgariska väldet, men hvilket namn (Burtasser) seder-mera helt och hållet försvunnit, tror sig Hr A. i Tschuwascher-na hafva återfunnit sagde Burtasser. Tschuwascher-na förekomma deremot under detta namn först i 15:e seklet. De innehafva nu en del af Burtassernas boningsplatser och förekomma spridda äfven inom öfriga delar af dessas område, inom hvilket man för öfrigt träffar en mängd Tschuwaschiska ortsnamn. Såsom upphofsman till denna åsigt nämner Hr A. en sedermera afliden Kasansk professor Sbojeff.

Hr A. anför exempel på språkets deklination och konjugation, räkneord och pronomina, äfvensom han uppräknar ett antal Tschuwaschiska ord, som mer eller mindre tydligt förråda sin Finska släktskap, men hvilka han anser under folkets beröring med Finska folk hafva inkommit i språket. Vi hänvisa för dessa exempel läsaren till *Suomi*.

Nyårsafton begaf sig Hr A. från Kasan, dröjde på vägen under fortsatta forskningar i Tschuwaschiskan och anlände i slutet af Januari till Ardatova, der Ersiska dialekten af Mordvinerna's språk utgjort föremålet för hans studium.

En intressant episod i Hr A:s reseberättelse är den, som handlar om Tscheremisserna. De äro obestridligt ett Finskt folk, men deras språk har lånat ett stort antal ord från Tatariskan och Ryskan. Hr A. söker visa, att de saker och ting, som tillhöra nomadlivet, af dem benämnas med Finska ord, medan det mesta, som rör jordbruket, har namn, lånade från Tatariskan och Ryskan. De uppgifna benämningarne visa en synnerlig öfverensstämmelse häri mellan Tschuwascher-na och Finnarne, såsom redan Porthan anför till en stor del samma ting som Hr A., för att af deras inhemska eller fremmande benämning sluta till Finnarnes kultur före den närmare beröringen med andra folk, egentligen före Svenska invasionen. Hr A. anmärker också den likhet i båda folkens öden, att Tscheremisserna, som hörde till det Kasanska Tatarriket, envist försvarade detta välde mot Ryssarne, ja vägrade underkasta sig dessa, äfven sedan det Tatariska riket gått under. Endast att Finnarne medtogo ett helt annat arf från lydningen under Sverige, än Tscheremisserna från det Tatariska oket.

Öfverhufvud anmärker Hr Ahlqvist den stora olikheten i ordmaterialet hos de Altaiska språken och särskildt hos de Finska. Väl, säger han, är t. ex. olikheten mellan de skilda Slaviska språken så stor, att vid det panslavistiska mötet i Prag 1848 man nödgades göra Tyskan till språk för förhandlingarne, emedan de närvarande icke förstodo den ena den andras Slaviska. Likväl har ännu Slavoniernas vid Adriatiska hafvet och Ryssarnes vid Ishafvet språk mera gemensamt, än t. ex. Finnarnes vid Ladoga och Wolga. Orsaken är den, att de splittrade Finska folken mera lidit af fremmande öfvervälde och inverkan, så att äfven deras språk i sig upptagit massor af fremmande talesätt, dels behöfliga för uttryckandet af nya föreställningar och begrepp, för hvilka folket icke haft energi nog att bilda nya egna ord, dels öfverflödiga ehuru af härmningslust begagnade i stället för de inhemska. Man kan väl tillägga, att t. ex. äfven flera Slaviska folk nära nog all sin tid varit beherrskade af andra nationer, men att deras med

hvarandra sammanhängande boningsplatser, som gifvit dem andra grenar af den Slaviska stammen till grannfolk, värjt dem för en närmare beröring med sjelfva sina beherrskare. Detta förhållande kan man åter naturligt förklara ur sjelfva boningsplatsernas beskaffenhet. Hufvudstocken af de Slaviska folken innehar sydligare länder, som tillåt it bfolkningen mera sammantränga sig, och i hvilka åkerbruk tidigare kunnat uppstå. De Finska folken deremot hafva af det nordligare klimatet längre tid bibehållits vid jägare- och nomadlifvet, i följd häraf nödgats sprida sig öfver större landsträckor och sålunda icke kunnat ställa något mera koncentreradt och starkt motstånd mot de påträngande fremmande stammarne. Då de komo i beröring med dessa, hade blott de mera vestligt bosatta stammarne hunnit göra någon början med jordbruket, efter hvad man af språkets egna ord för hithörande föremål kan sluta, i samma skala ungefär som nutidens nybyggare i Lappmarken. Under sådane förhållanden måste hos dem allt utbildadt samhällsskick ännu saknas: och är det endast att tillskrifva vederbörande författares tanklösa okunnighet eller dumma högfärd, då de göra sig breda med upptäckten, att Finska folken icke ega förmåga att hos sig utbilda någon samhällsordning. Intet folk i verlden har för sig egt denna förmåga. Greker, Romare, Tyskar, Fransmän, Engelsmän – ja t. o. m. Svenskarne, sagde författares landsmän, hafva utifrån mottagit samhällsordningens frö liksom bildningens öfverhufvud. Detta är ett historiens *a, b, c*. Allt utvisar väl, att flertalet af de Finska folken i följd af anförda historiska öden skall gå under. Om Suomis folk skall göra något undantag, beror af framgången i dess nyssvagnade bemödande, att sjelfständigt utveckla den mottagna bildningen.

⟨*n:o 1, 1858*⟩

III.

Läsaren återfinner i bladets Junihäfte 1857 senaste utdrag ur Hr Ahlqvist's reseberättelser. Det var lånadt ur en berättelse daterad *Ardatova* i Mordvinernas land Febr. 1857. Sedan dess har Universitetets Konsistorium fått från Hr Ahlqvist mottaga en ytterligare skrifvelse af datum den 3 Aug. 1857. Ahlqvist uppehöll sig då i Krasnoslobodsk i guvernementet Pensa, allt ännu bland Mordvinerna, likväl inom Mokscha-stammens gebit, under det att *Ardatova* tillhör den Ersiska stammens.

Hr A. uppger efter Köppen Mordvinernas folknummer till 480 000. Han pröfvar, att af detta antal 250 000 tillhöra Ersa-, 230 000 Mokscha-stammen. Den Ersiska dialekten anser A. för hufvuddialekt eller Mordvinernas grundspråk. På den finnas också Nya-Testamentet och några asketiska skrifter öfversatta. Hr A. anför, att det är med ledning af denna öfversättning, den berömde språkforskaren Gabelentz utarbetat en kort Ersisk språklära, hvilken hittills utgjort de lärdes enda källa för kannedomen om Mordvinernas språk.

Att Mordvinerna äro en Finsk stam, lærer man aldrig betviflat. Språket, af hvilket Hr Ahlqvist i sin reseberättelse anförer prof, röjer också redan vid första anblicken sin Finska art. Hr A. vill äfven i folkets utseende och sinnelag finna bevis på deras Finska släktskap – ehuru han, hvad utseendet beträffar, är artig nog, att ställa Mordvinskorna långt efter de Finska damerna. Mången läsare torde med Ref. från ungdomen erinra sig bilden af ett Mordvinskt par – troligen ur »Jorden och dess Invånare.» Det är en fägnad, att finna denna ungdomsbild utgöra föremålet för Hr Ahlqvists beskrifning och i sagde par igenkänna så nära släktingar. I tre månaders tid har Hr A.

sysselsatt sig med den Ersiska stammen, i fyra månader med Mokscha stammen. Han säger sig vara sinnad, att under förloppet af denna vinter utgifva en grammatik med språkprof och ordtolkning för Mokscha språket. Angående formen för tillgodogörandet af sina materialier i Ersiskan säger han sig ännu icke hafva beslutit.

Mordvinernas språk likasom deras drägt, seder och bruk hafva tagit starkt intryck af de dem beherrskande folkens. I språket har Tatariskan inträngt, i dräkter och bruk det Ryska väsendet.

En i ögonen fallande likhet med de Finska hafva räkneorden: 1 *fkä*, 10 *ifkä* 2 *kafta* 3 *kolma* 4 *nilä* 5 *vetä* 6 *kota* 7 *sisem* 8 *kafksa* 9 *vehksä* 10 *kemen* 100 *sada* 1 000 *tjoshän*. Äfven vissa kasusändelser äro lika. *Ava* qvinna har i genitivus *avan*, i inessivus *avassa*, i elativus *avasta*, i nominativus plural. *avat*. Den för Finska pluralis karakteristiska bindvokalen *i* saknas dock i Mordvinskan. Deremot finnes i detta språk en särskild deklination för bestämd form, motsvarande sammansättningen med bestämd artikel i Svenskan. *Sajan*, jag kommer, böjes *sajat*, *sai*, *satama*, *satada*, *saiht* – att jemföras med Finskan: *saan*, jag får [*kommer*], *saat*, *saa*, *saamme*, *saatte*, *saavat*. Mordvinskan har särskild konjugation för t. ex. »jag kysser dig, honom» o. s. v. »du kysser mig, honom» o. s. v.

De anförda exemplen tillhöra Mokscha dialekten. Redan de båda hufvuddialekterna skola vara mycket olika hvarandra. Men båda sönderfalla derjemte i ett antal mundarter, af hvilka de aflägsnaste skola vara så olika, att personer, som tala hvar sin af dem, icke förstå hvarandra. Dessa så afvikande mundarter torde väl representeras af de spridda, från hufvudmassan långt aflägsset bosatta Mordvingrupper, om hvilka Hr A. talar. Förhållandet skulle sålunda bevisa för Daa's i detta bland anförda åsigt, huru hos spridda släkter vid långt afskilda boningsplatser och ett isolerat lif nya språk uppstå, i hvilka man föga igenkänner den förut gemensamma stammen.

Reseberättelsen innehåller några prof på Mordvinernas vishet i gåtor och poetiska förmåga. Ingendera utfaller till deras fördel. Gåtorna äro temligen betydelselösa och långt sökta; sångerna vittna om en nog nykter fantasi och frånvaron af någon djupare känsla.

Underbar är den styrka, att bibehålla sig, ett språk eger, och hvarpå äfven det Mordvinska lemna exempel. Inklämdt mellan fremmande stammar, af dessa försakingradt i ett antal skilda hopar, har dock detta folk genom seklerna bevarat sitt språk. Det har lydt under särskilda beherrskare, det har lefvat vid en af stråkvägarne för stridstumultet mellan Europa och Asien, tillika en handelsväg af stor betydighet från 40 älsta forntid, det har antagit en ny religion, ja fremmande seder, men vid sitt språk har det hållit fast, nödsakadt dessutom att i förhållande till styrelsen och till det herrskande folket, af hvilket det omgifves, begagna dettas språk. Knappt en gnista af högre civilisation har lifvande inträngt i dess eget språk, men detta fortfar dock att vara till! Och det gifves likväl dem, som med liknande exempel till tietal och hundratal för ögonen mena, att ett folk kan som nation bestå, utan att dess språk består. De begripa icke, att det, hvarvid alla jordens folk med en sådan ihärdig kärlek hålla fast, äfven utgör vilkoret för deras 50 tillvaro. Ja, huru mången, i sin egen mening högt upplyst, finnes icke, som icke har något medvetande derom, att den nations dödsdom är skrifven, i hvilken mödrarna tala till sina barn i ett fremmande tungomål. Huru skulle de då förstå, att sådana mödrar sända dessa barn i verlden, beröfvande stödet af den sedliga makt, som mer än hvarje annan höjer menniskan till ett lif utöfver djurlifvets omsorger,

till tankar och handlingar, rigtade bortom den försvinnande stunden – beröfvade patriotismens mäktiga stöd!

Våra referater ur Hr Ahlqvists reseberättelser utfalla nog korta. Det sker, emedan vi icke böra gå i förväg för tidskriften *Suomi*, i hvilken berättelserna i deras helhet införas, och i hvars snart utkommande sjuttonde årgång läsaren återfinner äfven här ifrågakvarande berättelse.

(n:o 8, 1858)

IV.

I denna årgångs Januarihäfte läses senast meddelade utdrag ur Herr A:s reseberättelser till Consistorium Academicum. Berättelsen var daterad den 3 Aug. 1857 från Krasnoslobodsk i guvernementet Pensa. Herr A. sysselsatte sig då med insamlingar för sitt studium af Mockscha-dialekten af Mordvinska språket. Han återreste derifrån vid vinterns inbrott till Kasan, der han sysselsatte sig med utarbetandet af Mordvinska språkets grammatik m. m. och hans fjerde reseberättelse är daterad från Kasan den 31 Mars innevarande år.

10

Vid denna tid hade Herr Ahlqvist redan börjat förbereda sig på en ny resa, genom att taga kännedom om Wogulernas språk, näst Tscheremissiskan och Mordvinskan (i dess båda dialekter Mokscha och Ersiska) det tredje Finska folkets språk, han på sin resa studerat. Af våra föregående meddelanden känner läsaren, att han äfven sysselsatt sig med Tatariskan, den i Kasanska guvernementet talade och Tschu-vassiskan.

20

Wogulerna lefva vid Uralbergen åt öster ända till Irtisch-floden. Castrén räknar dem till de Ugriska Finnarne (till hvilka äfven Ungrarne föras), stående närmast till Ostiakerna, ifrån hvilka senare de i seder och lefnadssätt skola föga skilja sig. Af senare underrättelse från Herr Ahlqvist är det känt, att han under den förflutna sommaren vistats öster om Ural, för att göra bekantskap med detta folk och dess språk.

Berättelsen upptages hel och hållen af ett meddelande rörande en förment tredje gren af Mordvinerna, hvilken Ryska författare under namnet *Karataj* omtala. Herr A. besökte på Wolga's högra strand tre byar med detta namn, der dessa Mordviner skulle vara bosatta. En kort undersökning lärde honom, att Karatajterna äro icke Finnar och Mordviner, utan Tatarer. Frågan har just ingen serdeles vigt; ty det är väl i sig sjelf nog likgiltigt, om invånarena i några byar, som till språket erkänt äro Tatarer, till religion Greker, härstamma från Mordvinerna eller icke. Uppgiften, att de skulle utgöra lemningar af en tredje gren Mordviner, synes under sådane förhållanden vara så ur luften gripen, att den föga behöfver vederläggas. Emellertid har den blifvit af de lärde diskuterad och till och med Arabiska författare hafva blifvit såsom vittnen i saken afhörda. Det är nu godt och väl, att Herr A. gjort alla framtida lärda afhandlingar i ämnet om intet.

30

40

Den för en större allmänhet intressantare delen af Herr A:s reseberättelser har tidningen *Suometar* fått mottaga, till hvilket blad vi derföre hänvisa läsaren. De i detsamma införda meddelanden gifva närmare underrättelse om resans förlopp och skildra natur och sociala förhållanden på de orter Förf. besökt, alltid med en liflig, ofta med hvass penna.

(n:o 9, 1859)

50

För att fullända våra korta notiser om dessa resor, meddela vi följande ur Hr A:s senaste reseberättelse, daterad *Byn Sumarova*, vid Ob och Irtisch flodernas förening, d. 20:e November 1858.

Senaste berättelsen var från Kasan den 31 mars 1858. Hr A. har sedan vistats i Wogulernas land öster om Ural, och beslöt, efter att

hafva studerat deras språk, att undersöka den nordliga dialekten af Ostiakiska språket.

Alltså reste A. till Ob, den genom sammanflödet med Irtisch förstörade delen deraf, till Beresow, en stad vid utloppet af bifloden Soswa, flytande från vester, från Uralska bergen. Här dröjde han en längre tid och fortsatte sedan resan till Obdorsk vid flodens mynning. Det är väl långt i norr, vid polarcirkeln ungefär. Men till öppna Ishafvet har man derifrån ännu hela Ob viken, ungefär 10° i längd, nära dubbelt så lång väg som från Åbo till Torneå.

10 Skilnaden mellan de nordliga och sydliga Ostiakernas språk, den Obdorska dialekten och den Surgutska (och Irtischka) dialekten, som Castrén kallar dem, är enligt Hr A:s uppgift så stor, att de båda folken med möda förstå hvarandra.

I de språkprof, Hr A. meddelar, framstår i synnerhet, att verba activa böjas olika med afseende på objektet, om nemligen detta är singularis eller pluralis. – Det synes väl troligt, att denna skilda böjning skulle förekomma i alla dialekter. Men i Castréns Ostiakiska Grammatik finnes härom intet anmärkt. Också Hr A. nämner icke, huru härmed förhåller sig i de sydliga dialekterna.

20 Likheten med Finskan har man svårt att finna i de Ostiakiska språkljuden. Endast några räkneord visa tydlig släktskap: 1 *it*, 2 *katten*, 3 *cholem*, 4 *njel*, 5 *vêt*, 6 *kôt*, 100 *sât*.

Hr A. har äfven begagnat en afliden Rysk prests Wologdskijs samlingar, okunnig, som det synes, om den nya (Tyska) upplagan af Castrén'ska grammatiken och derom, att samma samlingar varit tillgängliga i S:t Petersburg för utgifvaren, Hr Schiefner.

30 Vid Obfloden bedrifves enligt A:s berättelse äfven Ostiakernas omvändelse och undervisande af Grekiska prester, som med sin flyttbara kyrka resa kring från ort till ort. Men deras bristande språkkänedom skall göra arbetet föga fruktbarande.

Hr A. skref från Sumarova på återvägen från Obdorsk och Beresow, i begrepp att fortsätta resan söderut till Tobolsk och derifrån begifva sig genom Wogulernas landamären, kompletterande studierna af deras språk, öfver Ural till Europa, der vesterom bergen Permiska språkets studium skulle afsluta hans forskningar. – Läsarene känna, att Hr Ahlqvist dermed icke dröjt, utan i innevarande månad kommit till S:t Petersburg och troligen, då detta läses, befinner sig på fäderneslandets jord. – Vi lyckönska fäderneslandet och honom till detta återseende. Man värjer sig icke lätt för känslan, att hvad som går bortom 40 Uralbergen, lemnar föga hopp qvar i hjertan, som slå vesterom denna verldsdelsgrens – om de också icke tillhöra något mera zefiriskt land än Finland.

J. V. S.

18 RESERVATION.

Litteraturblad n:o 6, juni 1857

50 Red. har vid införandet af meddelade och insända artiklar icke funnit något skäl att reservera sig i afseende å de resp. författarenas yttrade åsigtter, äfven då dessa mer eller mindre afvikit från Red:s. Ty det har icke inträffat, att såbeskaffade meddelanden skulle angått bestående förhållanden i eget land och inneburit förslag till någon reform i dessa. Detta är dock fallet med åtskilliga satser i ofvan införda af Hr E. B.